

**Uns frares d'Hostalric
a les *Cent Nouvelles nouvelles* (s. XV)
Història d'un delme cobrat**

NARCÍS FIGUERAS CAPDEVILA

PEP VILA

ANNA MARIA CORREDOR

Traductora

Quaderns de la Selva, 19

•

Any 2007

p. 163 a 188

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

L'objectiu de la nostra aportació és presentar al lector un text medieval francès de caire satíric (i una derivació d'aquest) en què l'acció se situa suposadament en un convent de franciscans de la vila d'Hostalric. Es tracta d'uns textos que no han estat posats gaire de relleu fins ara. Per bé que l'existència real d'aquest convent no la podem comprovar amb les dades actualment al nostre abast, sí que es pot concloure que la situació de la vila al peu del camí ral d'entrada a la península des de les terres del nord en feia una bona candidata a situar-hi una acció com aquesta.¹ La nostra presentació vol situar el lector en les coordenades mínimes necessàries per comprendre millor els textos, que podrà llegir en una traducció a càrrec d'Anna-Maria Corredor.²

És conegut que una branca molt esponerosa de la literatura medieval, tant en prosa com en vers, és de temàtica satírica. Es tracta d'un conjunt de textos que, a més de reflectir ambients, també radiografien els conflictes de l'època; s'hi convoquen els vicis, els enganys, fetes inhumanes, acusacions plenes de ràbia contra diversos estaments, iredes de moralista, denúncies contra la disbaixa clerical, etc.

L'humanista i erudit florentí Gian Francesco Poggio Bracciolini (1380-1459), secretari de la cúria romana, va escriure entre d'altres obres un *Facetiarum liber* o *Facetiæ* (1452). Són contalles o facècies que provenen de la rondallística popular, que expliquen faules de convents dissolts, xafarderies de palaus episcopals. Francesc de B. Moll va traduir aquest llibret del llatí al català (1978) i és de la seva versió que n'hem pres un d'aquests textos que, com veurem, està vinculat temàticament a la nostra història, encara que la situa en una altra banda. La història de Poggio en versió de Moll és la següent:

«A Bruges, famosa ciutat d'Occident, hi havia una dona jove un poc ximplota, que un dia es confessava amb el rector, i aquest li demanà, entre altres coses, si pagava el deume degut al capellà; i la persuadí que també estava obligada a pagar deume del coit. Ella, per no tenir deutes amb ningú, el va pagar tot seguit. Però va arribar tard a casa seva, i quan el marit li demanà la causa de la triga, ella, ben ingènuament, la hi manifestà. L'home no va dir res, però al cap de quatre dies va convidar el rector a dinar, i convidà també altra gent a fi que la cosa fos més coneguda. Quan estigueren en taula, va contar la feta, i adreçant-se al rector, li digué: «ja que et toca cobrar deume de totes les coses de la meva dona, també en cobraràs d'això»: i posant-li vora la boca un vas ple d'excrement i orina de la dona, el va obligar a empassar-s'ho tot.»³

Veiem aparèixer en aquesta història «el delme sobre el coit» que –com destacà el mateix Moll–, «es troba, ja abans de Poggio, en la *Disputa de l'Ase* d'Anselm Turmeda: fra Juliot cobra el delme a la senyora Tecla; i no hi ha càstig perquè la

1. Pel que fa a Hostalric cal consultar com a providència indispensable la monografia DURAN, Montserrat, Josep JUANHUIX i Ramon REYERO, *Hostalric. Quaderns de la Revista de Girona*, 31. Girona, 1990.
2. La col·laboració amb Anna-Maria Corredor, traductora experta i pacient, aporta a aquesta presentació un considerable valor afegit que els autors volem posar de relleu.
3. Gianfrancesco POGGIO BRACCIOLINI, *Llibre de Facècies*. Trad. del llatí medieval per Francesc de B. Moll. Palma de Malloca: Editorial Moll (Biblioteca Raixa, 114), 1978, p. 117.

cosa queda ben secreta... [E]l narrador de la malifeta l'ase, enemic dels frares.»⁴ Cal recordar que Turmeda també havia deixat els hàbits franciscans.

Doncs bé, aquesta història universal, repetida ací i allà, va fer fortuna i va passar en francès al recull *Les Cent Nouvelles nouvelles* («Les cent contalles noves», cap. 32) on s'explica un cas semblant que se situa suposadament, com diem, en un convent d'Hostalric.

Les Cent Nouvelles... constitueixen, com és sabut, una antologia de narracions breus que recullen, amb vestimenta medieval, històries i contalles tan velles com el món, que es presenten com dictades o aportades per diversos personatges, però que avui dia hom creu l'obra unitària d'un sol autor. Junt amb *Les Quinze Joyes de mariage*, l'obra mostra l'estela i la influència del *Decameró* en la literatura en llengua francesa. El recull es compongué vers 1462-1466, a la cort de Felip el Bo, duc de Borgonya. Pel que fa a l'autor o compilador d'aquest recull, cal dir que no es coneix amb certesa, per més que ha estat atribuït de vegades a un tal Antoine de la Salle, altres cops a Philippe Pot.

Les Cent Nouvelles... és, certament, una obra deutora d'aquest món discordat que crítica les lleis del matrimoni, el paper que l'estament femení jugava en el món d'aquell moment. Algunes narracions satiritzen el poder de les dones astutes per enganyar amb les seves arts uns marits crèduls i confiats. El llibre té un rerefons de temàtica realista, un catàleg de vicis i costums on s'exalta la vida, que l'acosta a la literatura renaixentista. En aquest novel·lari hi ha també un altre narració de tema hispànic, *La Metamorphose*, on un bisbe espanyol s'excusa d'haver menjat pernil el Divendres Sant.

Desconeixem si la història dels frares d'«Ostellerie en Casteloigne» que aneu a llegir –i que ha passat més aviat desapercibuda en els estudis sobre literatura medieval– es basa en fets reals, ni sabem com aquesta narració va merèixer ser inclosa en aquest recull,⁵ emparentat amb les narracions franceses medievals, en vers i en prosa.

A la història núm. XXXII de *Les Cent Nouvelles nouvelles*, que es presenta com aportada per un tal 'senyor de Villiers',⁶ llegim una facècia medieval, que té un parentiu amb el vell *fabliau* carregat de malícia. Ocorre en un convent de framenors, que ja havien estat expulsats –diu– del reialme d'Espanya pel seu mal comportament i que es van establir a la vila d'Hostalric on, com en molts altres llocs de la nostra geografia, hi havia convents i cases de religiosos. Totes les dones casades del poble havien de pagar un delme als frares, un favor sexual.

4. *Introducció a POGGIO, Llibre de...*, p. 15.

5. Fa tota la impressió que els catalans en aquesta època teníem fama de sensuals i voluptuosos. Recordem aquell assaig de Michel de Montaigne, «Sur des vers de Virgile», on entre altres autoritats i pobles, figura el cas d'una dona catalana que va comparèixer davant la reina d'Aragó, queixant-se de l'abús que el seu marit feia del deïbit conjugal. Aquest text ha estat glossat per Joan Fuster en el capítol «Sobre un passatge de Montaigne», dins *Llibres i problemes del Renaixement*, Institut de Filologia Catalana/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 143-155.

6. Hom ha volgut identificar-lo efectivament amb Antoine de Villiers, escuder del duc de Borgonya, que intervé en diversos afers vers 1475 (veg. Wright (ed.), p. 260).

Un cop descoberta la malifeta, els religiosos són castigats cruelment pels marits embanyats.

Aquest relat, escrit en prosa, ens ha arribat posteriorment també versificat, de la ploma de Jean de la Fontaine (1621-1695),⁷ autor d'un llibre de faules que els nens tampoc no entenen, de contes en vers de diversa factura, escrits en 1668, 1678 i 1694, que encara es llegeixen amb interès, en els quals hom observa els vicis i les passions humanes, algunes veritats secretes, una realitat concreta que el poeta i agut cronista observa al viu. Els seus contemporanis lloaven ja el seu talent per saquejar temes, versificar històries, sorgides d'Ariosto i Boccaccio, algunes de les quals tenien un fons de llibertinatge, que exalçaven el plaer, que no feia mal, encara que al seu temps foren condemnades perquè explicaven veritats marginals i clandestines. Sabem que Lluís XIV, escandalitzat per algunes d'aquestes contalles, va vetar l'elecció de La Fontaine a l'Acadèmia Francesa, encara que més tard hi pogué entrar per la porta gran. Els contes i les faules de Jean de la Fontaine, un escriptor que tenia el talent de saber narrar, proposen una lliçó de vida, amanida d'epicureisme, sense trobar-hi res de doctrinari.⁸

En síntesi tant la història en prosa com l'escrita en vers, més treballada i inflada literàriament,⁹ exploten el tema del delme sexual ja esmentat, sobre els seus béns íntims, que els frares franciscans, adjectivats de falsos i d'hipòcrites, obligaven a pagar a les dones del poble, amb l'excusa que era un bé espiritual, una cosa divina. Cada vegada que les dones tenien relacions amb els seus marits, aquestes estaven obligades a pagar el delme als frares del convent. Hi estaven condemnades joves i velles, totes les que estaven casades, encara que les de més edat no eren un plat tan agradós.

La narració és una despietada sàtira contra la sexualitat d'un clergat que no guardava la castedat i la decència sexual. Ben sovint capellans i religiosos abusaven de la confiança que els atorgaven les parroquianes, la majoria escrupolosament religioses. En la confessió, moltes dones eren seduïdes, sofrien tocaments i agressions.

La història del delme que es cobraven els religiosos es descobreix quan una parella acabada de casar surt de sopar a casa d'uns parents i la dona, en passar per davant del convent, diu al marit que desitja entrar-hi. Aquest, estranyat, diu que si hi va per resar, això ja ho pot fer des de casa. La dona li explica tota convençuda, pensant-se que el seu home ja ho sabia, que tenia l'obligació d'anar a pagar el delme de les nits viscudes amb el seu home a fra Eustace. Per anar

7. En l'edició feta a Leiden el 1673 dels *Contes et nouvelles en vers*, de La Fontaine, el recull fou augmentat amb l'obra que avui publiquem: «Augmenté des *Cordeliers de Catalogne*». Pel que a La Fontaine la informació disponible a la xarxa és múltiple i variada. Esmement per exemple < <http://www.la-fontaine-ch-thierry.net/> >

8. Les famoses *Faules* de La Fontaine disposen en català de la magnífica versió de Xavier Benguerel: LA FONTAINE, Jean de, *Faules: llibres I al VI*. Barcelona: Alpha, 1969; Íd., *Faules de La Fontaine*. Sant Boi del Llobregat: El Mall, 1984 / Barcelona: Granica, 1986.

9. Com deia La Fontaine en uns altres versos que pertanyen a la narració en vers: *La servante justifié*: «Voici le fait, quiconque en soit l'auteur: j'y mets du mien selon les occurrences, / c'est ma coutume; et, sans telles licences, / je quitterais la charge de conteur.»

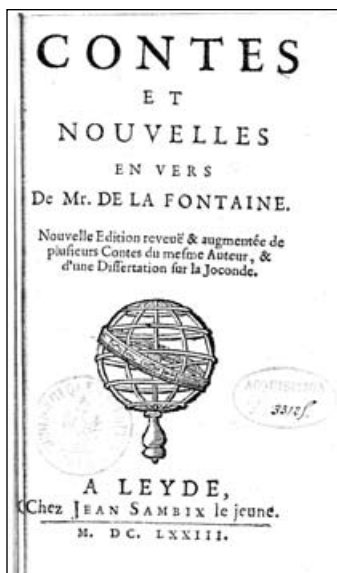
a pagar el delme la porta del convent sempre era oberta. Cada religió rebia el delme d'una colla de parroquianes. Els marits enfurismats, que s'adonen que aquest tipus de delme els toca més el cor, ho expliquen al senyor i al consell de la vila. El consell, una vegada interrogats els frares, dictamina que, després de treure les relíquies del convent i donar-les a l'església parroquial, cremaran aquell antre de depravació i d'immoralitat.

Reproduïm a continuació en els apèndixs els dos textos francesos que ens han pervingut, en prosa i vers, al costat de la versió catalana de tots dos. Anna-Maria Corredor és la responsable de les traduccions que permeten al lector d'assaborir aquesta corrosiva història medieval, en dues modalitats, amanides amb alguns recursos de comicitat primària.

Bibliografia

- DUBOIS, Roger. *Les Cent Nouvelles nouvelles*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon, 1991 [“La dîme des Cordeliers”, p. 145-151].
- DURAN, Montserrat, Josep JUANHUIX i Ramon REYERO, *Hostalric*. Quaderns de la Revista de Girona, 31. Girona, 1990.
- GARCÍA PEINADO, Miquel Àngel. *La Fontaine. Cuentos y relatos en verso*. Madrid: Catedra, 2002 [García Peinado tradueix en aquest volum “Les Cordeliers” al castellà].
- LESAGE, Claire, dir. *Jean de la Fontaine*. París: BNF, 1995 [Catàleg de l'exposició a la Biblioteca Nacional de França, 4-10-1995/15-1-1996].
- VAN DELF, Louis. *Jean de la Fontaine. Contes libertins*. París: Libro, 2004.
- WRIGHT, Thomas (ed.), *Les Cent Nouvelles nouvelles publiés d'après le seul ms. connu avec introduction et notes par...*, 2 v. Paris: P. Jannet (Bibliothèque Elzevirienne, 14, 56), 1857-1858 <<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k277093>>

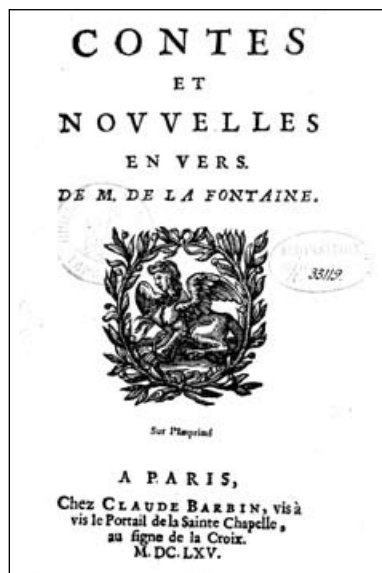

Jean de La Fontaine.

**Contes et Nouvelles en vers,
de M. de La Fontaine.**

Nouvelle édition revueë et augmentée de
plusieurs contes du mesme auteur et d'une
dissertation sur la *Foconde*.

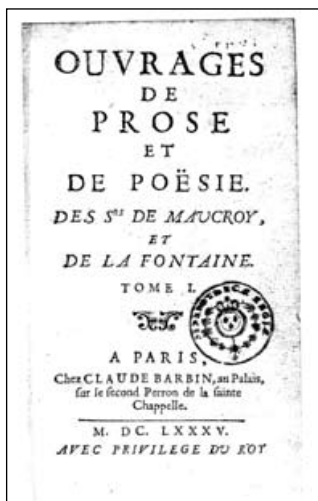
Leyde, J. Sambix le jeune, 1673

Jean de La Fontaine.

**Contes et nouvelles en vers,
de M. de La Fontaine.**

Sur l'imprimé, Paris, Claude Barbin..., 1665

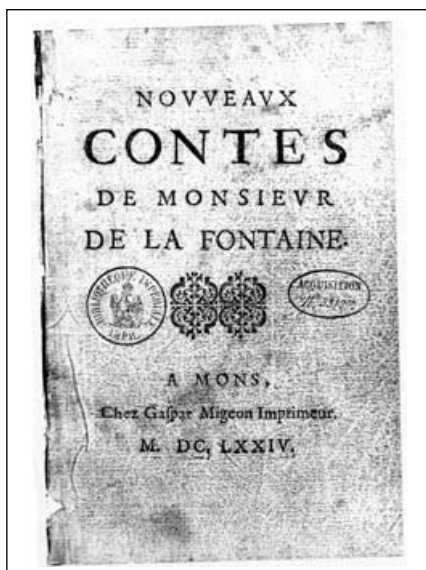
Jean de La Fontaine et François de Maucroy.

Ouvrages de prose et de poésie des Srs de Maucroy et de La Fontaine.

À Paris, chez Claude Barbin..., 1685

Diverses portades d'edicions dels contes de Jean de La Fontaine

Jean de La Fontaine.

Nouveaux Contes de M. de La Fontaine.

À Mons, chez Gaspar Migeon, 1674

Edició de *Les Cent Nouvelles*,

Lió, 1532

Apèndix 1

La XXXIle Nouvelle,
par Monseigneur de Villiers¹⁰

Affin que ne soye seclus du tresoureux et hault merite deu de ceulx qui traveillent et labourent a l'augmentacion et accroissement des histories de ce present livre, je vous racompteray en bref une adventure nouvelle par laquelle l'on me tiendra pour acquitté d'avoir fourny la nouvelle dont j'ay nagueres esté sommé.

Il est notoire verité que en la ville d'Ostellerie en Casteloigne nagueres arriverent plusieurs frères mineurs, qu'on dit de l'observance, eschassez et deboutez par leur mauvais gouvernement et faincte devocion du royaume d'Espaigne, et trouverent fasson d'avoir accès et entrée devers le seigneur de la dicte ville, qui desja ancien et chargé d'ans estoit. Et tant firent, pour abreger, qu'il leur fonda et fist une tresbelle eglise et couvent, et les maintint et entretint toute sa vie le mieulx qu'il peut. Regna après son filz aisé, qui ne neur fist pas mains de bien que son bon pere. Et de fait ilz prospererent en pou d'ans, si tresbien qu'ilz avoient suffisamment tout ce qu'on saroit demander par raison en ung couvent de mandians. Et affin que vous sachez qu'ils ne furent pas oyseux pendant le temps qu'ilz acquisrent ces biens, ilz se misrent a prescher tant en la ville que par les villages voisins, et gaignerent tout le peuple, et tant firent qu'il n'estoit pas bon crestian qui ne s'estoit a eulx confessé, tant avoient grand bruyt et bon los de bien savoir remonstrer aux pecheurs leus defaults. Mais qui que les loast et eust bien en grace, les femmes estoient du tout données a eulx, tant les avoient trouvés saintes gens de grand charité et de profunde devotion. Or entendez la deception mauvaise et horrible traïson que ces faulx ypocrites pourchasserent a ceulx et celles qui tant de biens de jour en jour leur faisoient. Ils feirent entendre a toutes les femmes generalmente de la ville qu'elles estoient tenues a Dieu de rendre la disme de tous leurs biens :

– Comme au seigneur de telle chose et de telle, a vostre parroisse et curé telle chose et telle ; et a nous vous devez rendre la disme du nombre des foiz que vous couchez charnellement avecques voz mariz. Nous ne prenons sur vous aultre disme, car, comme vous savez, nous ne portons point d'argent ; et si n'en querons point, car il ne nous est rieht des biens temporelz et transitoires de ce monde. Nous querons et demandons seulement les biens spirituelz. La disme que nous devez et que nous vous demandons, elle n'est pas des biens temporelz ; elle est a cause du saint sacrement que vous avez receu, qui est une chose divine et spirituelle ; et de celuy n'appartient a nul recevoir la disme que a nous seulement, religieux de l'observance.

Les pouvres simples femmes, qui mieulx cuidoient ces bons freres estre anges que hommes terriens, ne refuserent pas ce disme a paier. Il n'y eut celle qui ne le paya a son tour, de la plus haulte jusques a la maindre ; mesmes la dame du seigneur n'en fust pas excusée. Ainsi furent toutes les femmes de la ville appaties a ces vaillans moynes. Et n'y avoit celuy d'eulz qui n'eust a sa part de XV a XVI femmes le disme a recevoir. Et a ceste occasion, Dieu scet les presens qu'ilz avoient d'elles, tout soubz

El Delme dels franciscans,
pel senyor de Villiers
(Història núm. XXXII de Les Cent Nouvelles nouvelles)

Per tal que no m'excloquin del grandíssim i digníssim mèrit concedit als qui treballen i s'esforcen a augmentar i enriquir els relats d'aquest llibre, us explicaré breument una nova aventura, amb la qual hauré complert amb l'entrega de la història que em reclamen des de fa temps.

És una veritat com un temple que una vegada van arribar a la vila d'Hostalric, a Catalunya, una colla de frares menors, anomenats de l'observança, repudiats i expulsats del reialme d'Espanya pel seu mal comportament i falsa devoció, i van trobar la manera d'accedir i tenir entrada a casa del senyor de la dita vila, que ja era vell i carregat d'anys. I per abreujar, tant van fer, que els va fundar una molt bella església i convent, i els va mantenir i recolzar tant com va poder tota la vida. Després, va regnar el fill gran, que no els va pas fer menys de bé que el seu pare. De fet, en pocs anys tant van prosperar, que tenien amb escreix tot el que es pot demanar raonablement en un convent de frares mendicants. I perquè vegeu que no van estar desvagats mentre adquirien aquells béns, es van posar a predicar tant a la vila com als pobles dels voltants, es van guanyar tota la gent i tant van fer, que no hi havia cap bon cristià que no haguessin confessat, de tan gran com era la seva fama i el talent que tenien per fer adonar els pecadors de les seves faltes. Però si tothom els lloava i exalçava, les dones es lliuraven totalment a ells en trobar que eren persones santes, caritatives i profundament devotes. I bé, escolteu bé l'engany desagradable i la tremenda traïció que els frares falsos i hipòcrites van maquinat contra aquells i aquelles que cada dia els feien tant de bé. Van fer entendre a totes les dones de la vila que Déu les obligava a pagar delme de tots els seus béns:

—Per exemple, al senyor, de tal cosa i tal altra, a la parròquia i al capellà, de tal cosa i tal altra, i a nosaltres ens heu de pagar el delme de cada vegada que teniu relacions carnals amb els vostres marits. No us cobrem cap altre delme, ja que com bé sabeu, no ens servim dels diners; i per això no en busquem, ja que els béns temporals i transitoris d'aquest món no ens importen. Només busquem i desitgem els béns espirituals. El delme que ens deveu i que us exigim no consisteix pas en béns temporals; és pel sant sagrament que heu rebut, que és una cosa divina i espiritual, i aquest delme no el pot rebre ningú més que nosaltres, religiosos de l'observança.

ombre de devocion. Ceste maniere de faire dura beaucoup et longuement sans qu'elle venist a la cognoissance de ceulx qui se fussent bien passez de ceste disme nouvelle. Elle fut toutesfoiz en la fin descouverte en la maniere qui s'ensuyt. Ung jeune homme nouvellement marié fut prié de soupper a l'ostel d'un de ses parens, et luy et sa femme. Et comme ilz retournoient de ce convive, passans par devant l'eglise des bon cordeliers desus ditz, la cloche de l'*Ave Maria* sonna tout a ce coup, et le bon homme s'enclina sur la terre pour dire ses devocions, et sa femme luy dist :

– S'il vous plasoit, j'entreroye volontiers dedans ceste eglise pour dire ung *Pater noster* et ung *Ave Maria*.

Que ferez vous la dedans a ceste heure ? dist le mary ; vous y reviendrez bien quand il sera jour, demain ou [une] aultre foiz.

– Je vous requier, dit elle, que je y aille ; par ma foy, je retourneray tantost.

– Notre Dame, dist il, vous n'y entrez ja maintenant.

– Par ma foy, dit elle, c'est force, il m'y convient aller. Je ne demoureray rien ; si vous avez haste d'aller a l'ostel, allez tousjours devant, je vous suyvray tout a ceste heure.

– Picquez, picquez devant, dit il, vous n'y avez pas tant a faire. Si vous voulez dire *Pater noster* ne *Ave Maria*, il y a assez place a l'ostel, et vous vaudra autant la le dire que maintenant en ce moustier [monastère], ou l'on ne voit goutte.

– A dya ! dit elle, vous dîrez ce qu'il vous plaira ; mais, par ma foy, il fault necessairement que j'entre ung petit dedans.

Et pourquoy ? dit il ; dame, voulez vous aller coucher avecques les freres de leans ?

Elle, qui cuidoit a la verité que son mary sceust bien qu'elle payoit le disme, luy respondit : “Nenny, je n'y veil pas aller coucher mais je veil aller payer.

– Quoy paier ? dit il.

– Vous le savez bien, dit elle, et si le demandez.

– Que scay je bien ? dit il ; je ne me mesle pas de voz debtes.

– Au mains, dit elle, savez vous bien qu'il me fault paier le disme.

– Quel disme ?

– [Al]ors, dit elle, c'est ung jamés ; et le disme de nuyt de vous et de moy ? Vous avez bon temps, il fault que je le paye pour nous deux.

– Et a qui le payez vous ? dit il.

– A frere Eustace. Allez tousjours a l'ostel ; si m'y laissez aller que j'en soye quitte. C'est si grand peché que de le non point paier que je ne suis jamais aise quand je ne luy doy rien.

– Il est meshuy trop tard, dit il, il est couché passé une heure.

– Ma foy, ce dit elle, je y ay esté ceste année beaucoup plus tard ; puis qu'on veult paier on y entre a toutes heures.

– Allons, allons, dit il, une nuyt n'y fait rien.

Ainsi s'en retournerent le mary et la femme mal contens tous deux, la femme qu'on ne l'a pas laissée paier son disme, et le mary, qui se voit ainsi deceu, estoit tout esprins d'ire et de malalent, qui encores luy redoubloit sa peine qu'il ne l'osoit monstrier. A chef de piece toutesfoiz ilz se coucherent. Le mary, qui estoit subtil,

Les pobres dones ingènues, que es pensaven que aquells bons pares eren àngels i no pas homes terrenals, no es van negar a pagar aquell delme. No n'hi va haver cap a qui no toqués l'hora de pagar, des de la més ben situada a la més modesta; ni la dona del senyor no en va quedar exempta. Així, totes les dones de la vila es van haver de lliurar a aquells monjos animosos. I tots recollien la seva part amb quinze o setze dones. Déu sap els presents que d'elles rebien en una ocasió així, i tot, encobert amb la devoció. Aquesta manera d'actuar va durar molt de temps, sense que se n'assabentessin els qui haurien passat llargament de l'existència d'aquell nou delme. Tanmateix, al final es va descobrir de la manera següent: un jove acabat de casar fou convidat a sopar a casa d'un parent seu, ell i la seva dona. Quan tornaven de l'àpat, en passar davant l'església dels bons franciscans abans esmentats, de cop va sonar la campana de l'avemaria i el bon home es va inclinar per fer les seves devocions; la dona li va dir:

–Si no us fes res, de bona gana entraria a l'església per dir un parenostre i una avemaria.

–Què voleu fer allà dins a aquesta hora? –va dir el marit–. Ja tornareu quan sigui de dia, demà o en una altra ocasió.

–Us demano que m'hi deixeu anar, a fe que tornaré de seguida –va dir ella.

–Per Maria Santíssima! No hi entrareu pas ara –va fer ell.

–Us asseguro que és un cas de força major –va insistir la dona–, necessito anar-hi, no trigaré gens. Si teniu pressa per arribar a casa, aneu passant al davant i jo de seguida us atraparé.

–Passeu, passeu volant al meu davant! –li va ordenar l'home–, no hi heu d'anar a fer res. Si voleu dir un parenostre o una avemaria, teniu prou lloc a casa i us valdrà igual que si ho féssiu ara en aquest monestir on no es veu res.

–Ai las! –va respondre ella–. Ja podeu anar dient, que jo hi he d'entrar un momentet.

–I per què? –va preguntar ell–. Us voleu ficar al llit amb els frares d'allà dins?

I la dona, que prou que es pensava que el marit sabia que pagava el delme, li va respondre:

–No! No m'hi vull ficar al llit, sinó que he d'anar a pagar.

–A pagar què? –va dir ell.

–Ja ho sabeu, i encara m'ho pregunteu! –va fer la dona.

–Que sé què? –va dir ell–. No sé res dels vostres deutes.

–Com a mínim, sabeu que he de pagar delme! –va respondre ella.

–Quin delme?

–Au vinga –va dir la dona–, no acabarem mai! I el delme de les nostres nits, vostres i meves? Vós passeu una bona estona, i a mi em toca pagar per tots dos!

–I a qui el pagueu? –va dir el marit.

–A fra Eustace. Aneu-vos-en cap a casa i deixeu-me anar a saldar el compte. No pagar és un pecat tan gran, que no estic gens tranquil·la mentre dec alguna cosa.

–Avui és massa tard –li diu ell–, ja hi ha més d'una hora que dorm.

–A fe! Aquest any hi he anat algun cop molt més tard: per pagar, la porta sempre és oberta! –va fer ella.

interroga sa femme de longue main, si les aultres de la ville ne payoient pas aussi bien ce disme qu'elle fait.

– Quoy donc ? dit elle ; par ma foy, si font. Quel privilege aroyent elles plus que moy ? Nous sommes encores seze ou vingt qui le payons a frere Eustace. Ha ! Il est tant devot ! et creez que ce luy est une grant peine et une bien meritoire pacience. Frere Bartholomeu en a autant ou plus, et, entre aultres, madame est de son nombre. Frere Jaques aussi en a beaucoup, et frere Anthoine aussi. Il n'y a celuy d'eulx qui n'ayt son nombre.

– Saint Jehan, dit le mary, ils n'ont pas œuvre laissée. Or cognois, je bien qu'ilz sont beaucoup plus devotz qu'ilz ne semblent. Et vrayement je les veil avoir ceans pour trestous l'un après l'autre les festoier et oyr leurs bonnes devises. Et pource que frere Eustace reçoit le disme de ceans, faictes que nous ayons demain bien a disner, car je l'amainray.

– Tres volontiers, dit elle ; au mains ne me fauldra il pas aller en sa chambre pour payer. Il le recevra bien ceans.

– Vous dictes bien, dit il. Or dormons.

Mais creez qu'il n'en avoit garde, et si luy tardoit beaucoup qu'il fust jour ; et en lieu de dormir il pensa tout a son aise ce qu'il vouloit a lendemain executer. Ce disner vint, et frere Eustace, qui ne savoit pas l'intencion de son hoste, fist assez bonne chere dessoubz son chaperon. Et quand il veoit son point, il prestoit ses yeulx a l'ostesse, sans espagner par dessoubz la table le gracieux jeu des piez, de quoy se percevoit et donnoit tres bien garde l'oste, sans en faire semblant, combien que ce fust a son prejudice. Après les graces, il appella frere Eustace et luy dist qu'il luy vouloit monstrier una ymage de Nostre Dame et une belle oroison qui estoit en sa chambre. Et il respondit qu'il la verroit volontiers. Ilz entrerent dedans, et l'oste ferma l'huys, et puis saisit une grande hache, et dist a nostre cordelier :

– Par la mort bieu, beau pere, vous ne saulterez a jamais d'icy sinon les piez devant, se vous ne confessez verité.

– Helas ! mon hoste, dist frere Eustace, je vous cry mercy, et que me demandez vous ?

– Je vous demande, dit il, le disme de la disme que vous avez prins sur ma femme.

Quand le cordelier oyt parler du disme, il se pensa bien que ses besoignes n'estoient pas bonnes ; si ne sceut que respondre, sinon de crier mercy, et de s'excuser le plus beau qu'il pouvoit :

– Or me dictes, dist l'oste, quel disme est ce que vous prenez sur ma femme et sur les aultres ?

Le pouvre cordelier estoit tant esséré [effroyé] qu'il ne savoit parler, et ne respondoit mot.

– Dictes moy, dist l'oste, la chose comment elle va, par ma foy je vous lairray aller, et ne vous feray ja mal ; si non je vous tueray tout roidde.

Quand l'autre se vit asseuré, il ayma mieulx confesser verité et son peché et celuy de ses compaignons et eschapper, que le celer et tenir clos et estre en dangier de perdre sa vie. Si dist :

–Au va, au va! –va dir l'home– Per una nit no passa res!

I així, el marit i la dona van tornar tots dos malhumorats, la dona perquè no li havien deixat pagar el delme i el marit perquè se sent enganyat i està enrabiat i fet una fúria i sent que la pena encara és més gran perquè s'ha de reprimir. Tanmateix, al final se'n van anar al llit. El marit, que era murri, va fer un llarg interrogatori a la seva dona per saber si les altres de la vila també pagaven el mateix delme que ella.

–I doncs! –va dir ella– A fe, i tant que el paguen! Quin privilegi podrien tenir elles? Som setze o vint que el paguem a fra Eustace. Ai! És tan devot! Ja podeu pensar que per a ell és una tasca feixuga i que ha de tenir una gran paciència. Fra Bartholomeu en té tantes o més i, entre d'altres, la senyora és una de la seva colla. Fra Jacques també en té moltes, i fra Antoine, també. Cadascun té el seu grupet.

–Per sant Joan! –va dir el marit–. No deixen pas les coses a mig fer! Ja m'adono que són molt més devots del que sembla. M'agradarà tenir-los a tots aquí dins, l'un darrere l'altre, per fer-los festes i sentir les seves bones divises. I ja que fra Eustace rep el delme de casa nostra, prepareu un bon sopar per a demà, que el faré venir.

–Ho faré de bona gana –va fer ella–, almenys no hauré d'anar a pagar a la seva cambra. S'ho cobrarà aquí mateix.

–Molt ben dit –va dir ell–, i ara, a dormir.

Però ja podeu pensar que no hi havia perill que s'adormís i que se li feia llarguís-sim esperar la primera claror i, en lloc de dormir, va pensar tranquil·lament en el que volia fer l'endemà. Va arribar l'hora de sopar i fra Eustace, que no coneixia la intenció del seu hoste, va fer prou bon paper sota la caputxa. Quan veia que l'ocasió era propícia, es mirava l'hostessa i no li escatimava un elegant joc de peus per sota la taula, que l'hoste controlava sense perdre's detall fent veure que no s'adonava de res encara que fos en perjudici seu. Després de les cortesies, va cridar fra Eustace i li va dir que li volia ensenyar una imatge de Nostra Senyora i una bella oració que guardava a la seva cambra. El frare va respondre que ho veuria amb molt de gust. Van entrar a dins, l'hoste va tancar la porta i tot seguit va agafar una gran destal i va dir al nostre franciscà:

–Déu del cel! Estimat pare, si no confesseu la veritat no sortireu d'aquí sinó amb els peus per davant!

–Ai las! Benvolgut hoste –va dir fra Eustace–, us demano pietat, però què voleu de mi?

–Vull el delme del delme que heu cobrat de la meva dona.

Quan el franciscà va sentir parlar del delme, prou que es va pensar que els seus afers no pintaven bé, de manera que no va saber què respondre i va demanar clemència i es va excusar tan bé com va poder.

–I ara digueu-me –va dir l'hoste– quin delme cobreu a la meva dona i a les altres?

El pobre franciscà estava tan escorregut que no podia parlar, i no va dir ni piu.

– Mon hoste, je vous cry mercy, je vous diray la verité. Il est vray que mes compaignons et moy avons fait acroire a toutes les femmes de ceste ville qu’elles doivent le disme des foiz que vous couchez avec elles ; elles nous ont creuz. Si le payent et jeunes et vieilles ; puisqu’elles sont mariées, il n’en y a pas une qui en soit excusée. Madame mesmes la paye comme les aultres, ses deux niepces aussi, et generalement nulle n’en est exemptée.

– Ha dya, dist l’oste, puis que monseigneur et tant de gens de bien le payent, je ne’n doy pas estre quicte, combien que je m’en passasse bien. Or vous en allez, beau pere, par tel fin que vous me quicterez le disme que ma femme vous doit.

L’autre ne fut oncques si joyeux quand il se fut sauvé dehors ; si dist que jamais n’en demanderoit rien, comme non fist il, ainsi que vous orrez. Quand l’oste du cordelier fut bien informé de sa femme et de son dismeur de ceste nouvelle disme mise sus, il s’en vint a son seigneur et luy compta tout du long le cas du disme, comme il est touché cy desus. Pensez qu’il fut bien esbahy et dist :

– Oncques ne me pleurent ces papelars, et si me jugeoit bien le cueur qu’ilz n’estoient pas telz par dedans qu’ilz se monstroient par dehors. Ha, maudictes gens qu’ils sont ! maudicte soit l’heure qu’onques monseigneur mon pere, a qui Dieu pardoint, les accoincta ! Or sommes nous par eulx gastez et deshonorez. Et encore feront ilz pis s’ils durent longuement. Qu’est il de faire ?

– Par ma foy, monseigneur, dit l’autre, s’il vous plaist et semble bon, vous assemblerez tous vos subjectz de ceste ville : la chose leur touche, comme a vous ; si leur declarez ceste adventure, et puis avez advis avec eulx de pourveoir au remede, combien que ce soit tard.

Monseigneur le vult ; si manda tous ses subjectz mariez tant seullement, et ilz vindrent vers luy ; et en la grand sale de son hostel, il leur declara tout au long la cause pourquoy il les avoit assemblez. Si monseigneur fut bien esbahy de prinsault, quand il sceut premier ces nouvelles, aussi furent toutes ces bonnes gens qui la estoient. Les uns disoient : Il les fault tuer ; les aultres : Il les fault pendre ; les autres : noyer. Les autres disoient qu’ilz ne pourroient croire que ce fust verité, et qu’ilz sont trop devotz et de sainte vie. Ainsi dirent longuement les uns d’un et les aultres d’autre.

– Je vous diray, dist le seigneur : nous manderons icy nos femmes, et ung tel maistre¹⁰ Jehan, etc., lequel fera une petite collacion, laquelle enfin cherra a parler des dismes, et leur demandera au nom de nous tous s’elles s’en acquictent, car nous voulons qu’elles soient païées ; nous orrons leur response.

Et après advis sur cela, ilz s’accorderent tous au conseil et a l’opinion de monseigneur. Si furent toutes les femmes mariées de la ville mandées. Si vindrent en la sale ou tous leurs mariz estoient. Monseigneur mesme fist venir madame, qui fut toute esbahie de veoir l’assemblée de ce peuple. Ung sergent de par monseigneur commenda faire silence. Et maistre Jehan se mist ung peu au dessus des aultres et commença sa petite collacion comme il s’ensuyt :

10. Es designava amb el títol de ‘mestre’ un personatge notable que fos ahora instruit, com és ara un metge o un notari.

–Expliqueu-me –va dir l'hoste– com funciona la cosa i us prometo que us deixaré anar i no us faré cap mal; si no, us mataré sense pensar-m'hi.

Quan l'altre es va veure segur, es va estimar més confessar la veritat i el seu pecat i el dels seus companys i fugir, que no pas voler-ho dissimular i amagar tot i córrer el perill de perdre la vida. De manera que va dir:

–Benvolgut hoste, tingueu pietat de mi, us diré la veritat. És cert que els meus companys i jo vam fer creure a totes les dones d'aquesta vila que havien de pagar el delme de les vegades que aneu al llit amb elles, i s'ho van creure. El paguen joves i velles; com que estan casades, no n'hi ha cap que n'estigui exempta. La mateixa senyora el paga igual que les altres, i les seves dues nebodes també i, en general, no n'hi ha cap que n'estigui dispensada.

–Ai Déu! –va dir l'hoste–, si monsenyor i tanta gent de prestigi el paga, jo no puc pas ser menys, encara que no em fa cap falta. I ara, pare, marxeu a condició d'alliberar-me del delme que la meva dona us deu.

L'altre va estar més content que unes pasqües quan va sortir a fora; es va dir que no ho tornaria a demanar, cosa que va fer, tal com veureu. Quan l'hoste del franciscà va estar ben informat del nou delme per la seva dona i pel seu delmer, se'n va anar al seu senyor i li va explicar detalladament el cas del delme, tal com s'ha exposat anteriorment. Ja podeu imaginar que es va quedar estupefacte, i va dir:

–Mai no m'han agradat aquests camandulers, i ja em deia el cor que per dins no eren pas tal com es mostraven per fora. Ah! Quina maleïda gentussa que són! Maleït sigui el dia que monsenyor, el meu pare, que Déu hagi perdonat, els va acollir! Ara ens han ensarronat i deshonorat, i pitjor faran si es queden gaire més temps. Què hem de fer?

–A fe, monsenyor –va dir l'altre–, si us sembla bé i hi esteu d'acord, aplegueu tots els súbdits de la vila: la cosa els afecta com a vós, els expliqueu aquesta aventura i després discutiu amb ells quin remei es pot trobar, encara que arribi tard.

Monsenyor s'hi va avenir, de manera que va convocar tots els seus súbdits casats, i només aquests, que el van venir a trobar. A la sala gran de casa seva els va ben explicar per què els havia reunit. Aquella bona gent es va quedar igual d'atònita que monsenyor quan va ser el primer a rebre la notícia. Uns deien: «S'han de matar!». Els altres: «S'han de penjar!». Uns altres: «S'han de negar!». N'hi havia d'altres que deien que no es podien creure que fos veritat, perquè els frares són devots i fan vida santa. I així van anar xerrant tots plegats durant una bona estona.

–Us diré què farem –va dir el senyor–, farem venir les dones i per exemple, el senyor Jehan, que farà un breu discurs, en el qual deixarà anar una al·lusió als delmes i els demanarà en nom de tots nosaltres si compleixen, ja que nosaltres volem que ho paguin, i aleshores escoltarem la seva resposta.

I després d'opinar, tots van estar d'acord amb la idea i el parer de monsenyor. De manera que totes les dones casades de la vila van ser convocades i van venir a la sala on hi havia els marits. El mateix monsenyor va cridar la senyora, que es va quedar paradíssima en veure aquella reunió popular. En nom de monsenyor, un guàrdia va

– Mes dames et mes damoiselles,¹¹ j’ay la charge de par monseigneur qui cy est, et ceulx de son conseil, vous dire en bref la cause, pourquoy vous estes icy mandées. Il est vray que monseigneur, son conseil et son peuple qui cy est, ont tenu a ceste heure ung petit chapitre du fait de leurs consciences ; la cause si est qu’ilz ont volonté, Dieu devant, dedans bref temps de faire une belle procession et devote a la loange de Nostre Seigneur Jhesucrist et de sa glorieuse mere. Et a icelluy jour se mettre trestous en bon estat, affin qu’ilz soient mieulx exaulsez en leurs plus devotes prieres et que les œuvres qu’ilz feront soient mieulx exaulsez et leurs plus devotes prieres et que les œuvres qu’ilz feront (cal suprimir aquesta repetició!) soient a celuy jour a Dieu plus agreables. Vous savez assez que la mercy de Dieu, nous n’avons eu nulles guerres de nostre temps, et noz voisins en ont esté terriblement persecutez de pestilente [et] de famine. Quand les aultres en ont esté examinez, nous avons peu dire et encores disons que Dieu nous en a preservez. C’est bien raison que nous cognoissons que ce vient non pas de noz propres vertuz, mais de la seulle large et liberale grace de notre benoist redempteur, [qui] huche, appelle, et invite au son des devotes prieres qui se font en nostre eglise parochiale, et ou nous adjoustons tres gran foy et tenons ferme devocion. Le devot convent des cordeliers de ceste ville nous a beaucoup valu et vault a la conservation des biens dessus dictz. Au surplus nous voulons savoir de vous si vous acquitez a faire ce a quoy vous estes tenues. Et combien que nous tenons assez estre en vostre memoire l’obligacion qu’avez a l’eglise, il ne vous desplaira pas pour plus grand seureté si je vous en touche aucuns des plus gros poincts. Quatre foiz l’an, c’est assavoir a quatre nataulx,¹² vous devez confesser [a votre curé] du mains a quelque ung prestre ou religieux ayant sa puissance ; et si a chacune foiz receviez vostre createur, ce seroit tresbien fait. Deux foiz ou une foiz l’an du mains, le devez vous faire. Allez a l’offrande tous les dimenches, et a chacune messe, celles qui en ont la puissance, paiey loyaument les dismes a Dieu, comme de fruiz de poulles, d’aigineaulx, des cochons, et aultres telz usages accoustumez. Vous devez aussi ung aultre disme aux devotz religieux du convent de saint François,[que] nous voulons expressement qu’il soit payé ; c’est celuy qui plus nous touche au cueur, et dont nous desirons plus l’entretenance ; et pourtant s’il a y nulles de vous qui en ait fait son devoir aultrement que bien, soit ou par sa negligence, ou par faulte de le demander, de le payer s’avance. Vous savez que ces bons religieux ne pevent venir en voz hostelz querir leur disme, ce leur seroit trop grand peine et trop grand destourbier ; il doit bien souffire s’ilz prenent la peine de recevoir [en leur couvent]. Veez la partie de ce que je vous ay a dire ; reste a savoir celles qui ont païé et celles qui doivent.

11. El terme “ma damoiselle” o “mademoiselle” podia designar en aquella època també persones casades, sobretot pertanyents a la burgesia.

12. Expressió que es referia a quatre festes “natales” o “anyals”, generalment Nadal, Pasqua, Pentecosta i Tots Sants, en les quals hom havia de confessar-se. Precisament aquesta frase de la nostra història ha passat als diccionaris francesos com a exemple en el mot “natal”. En el *Littré* (1880) trobem: “XVe s.– *Quatre fois l’an, c’est à savoir aux quatre nataux* [Noël, Pâques, Pentecôte et Toussaint] *vous vous devez bien confesser* (LOUIS XI Nouv. XXXII)”.

ordenar silenci. El senyor Jehan es va col·locar una mica per damunt dels altres i va començar el seu sermonet d'aquesta manera:

—Benvolgudes senyores, monsenyor, aquí present, i els membres del seu consell m'han encarregat d'explicar-vos en quatre paraules per què heu estat convocades aquí. És cert que monsenyor, el seu consell i els súbdits que hi ha aquí acaben de tenir una petita trobada per fer un examen de consciència; el motiu és que, si Déu vol, d'aquí a poc temps tenen intenció de fer una bonica i piadosa processó en lloança de Nostre Senyor Jesucrist i de la seva gloriosa mare. I en el dia d'avui s'han volgut preparar espiritualment perquè les seves devotes pregàries siguin escoltades i perquè totes les obres que facin siguin aquell dia ben vistes per Déu. Ja sabeu que, gràcies a Déu, nosaltres no sabem què és la guerra i en canvi els nostres veïns n'han patit terriblement les epidèmies i la fam. Quan els altres han hagut de passar per una prova tan dura, nosaltres hem pogut dir i encara diem que Déu ens n'ha preservat. És ben normal que reconeguem que això ens ve no pas de les nostres pròpies virtuts, sinó únicament de la magnífica i generosa gràcia del nostre beneït redemptor que atrau, crida i convida a escoltar les fervoroses pregàries que es fan a l'església parroquial, a les quals ens unim amb gran fe i ferma devoció. El piadós convent dels franciscans d'aquesta vila ens ha ajudat, i ens ajuda, a gaudir de tots aquests béns esmentats. A més a més, volem saber si vosaltres compliu amb el que heu de fer. I encara que estem segurs que teniu a la memòria quina és la vostra obligació amb l'església, creiem que no us farà res que per més seguretat us esmenti alguns dels seus punts essencials. Quatre vegades a l'any, és a dir, cada quatre festes natals, us heu de confessar al vostre vicari, o com a mínim a algun mossèn o a algun religiós preparat per a aquest servei, i si cada vegada poguéssiu rebre el creador, seria perfecte. Ho heu de fer dos cops l'any, o com a mínim un. Acudiu a l'ofrena cada diumenge, i a totes les misses, i les que ho pugueu fer, pagueu fidelment els delmes a Déu, com ara els dels fruits, les gallines, els xais, els porcs i d'altres que es té costum de pagar. També deveu un altre delme als devots religiosos del convent de sant Francesc, que volem especialment que sigui pagat; és el que ens toca més el cor i el que més desitgem que es mantingui. I doncs, si alguna de vosaltres no ha complert el seu deure prou bé, sigui per negligència o per ignorància, que s'afanyi a pagar. Ja sabeu que aquests bons religiosos no poden venir a buscar el delme a casa vostra, se'ls faria massa pesat i els seria un destorb, ja està bé que es prenguin la molèstia de rebre'l al convent. I fins aquí el que us havia de dir; ara falta saber quines han pagat i quines encara deuen.

Maestre Jehan n'eut pas sistot fine son dire que plus de vingt femmes, toutes a une voix, commencerent a crier :

– J'ay païé, moy. J'ay païé, moy. Je ne doy rien. Ne moy. Ne moy !

D'aultre costé dirent ung cent d'aultres, et generalement toutes, qu'elles ne devoient rien. Mesmes saillirent avant quatre ou six belles jeunes femmes qui dirent qu'elles avoient si bien payé qu'on leur devoit sur le temps advenir, a l'une quatre foiz, a l'autre six, a l'autre dix. Il y avoit aussu d'autre costé je ne sçay quantes veilles qui ne disoient mot. Et maistre Jehan leur demanda s'elles avoient bien payé leur disme, et elles respondirent qu'elles avoient fait traicté avec les cordeliers.

– Comment, dit il, ne paiez vous pas ? Vous devriez semondre et contraindre les aultres de ce faire, et vous mesmes faictes la faute !

– Dya, ce dit l'une, ce n'est pas par moy ; je me suis plusieurs foiz presentée de faire mon devoir, mais mon confesseur n'y veult jamais entendre ; il dit tousjours qu'il n'a loisir.

– Saint Jehan ! dirent les aultres veilles, nous avons converty par traicté fait avec eulx le disme que devons en toilie, en drap, en coussins, en bancquiers, en oreilliers, et en aultres telles bagues ; et ce par leur conseil et advertissement. Car nous amerions mielux a paier comme les aultres.

– Nostre Dame ! dist maistre Jehan, il n'y a point de mal, c'est tresbien fait. Elles s'en pevent bien aller quand leur plaira, monseigneur, dist maistre Jehan. Ne font pas ?

– Oy, dit il ; mais quoy que soit, que ce disme ne soyt pas oublyé.

Quand elles furent toutes hors de la sale, l'huys fut serré ; si n'y eut celuy des demourez qui ne regardast son compaignon.

– Or ça, dist monseigneur, qu'est il de faire ? Nous sommes acertenez de la traïson que ces ribaulx moynes nous ont faicte par l'un d'eulx et par noz femmes. Il ne nous fault plus de tesmoings.

Après plusieurs et diverses opinions, la finale et derreniere resolucion si fut, qu'ilz yront bouter le feu ou convent, et brulleront et moynes et moustier. Si descendirent en bas en la ville et vindrent au monastere ; et osterent hors le *Corpus Domini*, et aucuns aultres reliquaires, et l'envoyerent en la paroisse ; et puis, sans plus enquerre, bouterent le feu en divers lieux leens, et ne s'en partirent tant que tout fut consumé, et moynes et convent, et eglise, et dorteur, et le surplus des edifices, dont il avoit foison leens. Ainsi acheterent bien chèrement les pouvres cordeliers le disme non accostumé qu'ilz misrent sus. Dieu mesmes, qui n'en pouvoit mais, en eut bien sa maison brullée.

El senyor Jehan amb prou feines havia acabat de parlar, que més de vint dones van començar a cridar a una sola veu:

–Jo he pagat! Jo he pagat! Jo no dec res! I jo tampoc! I jo tampoc!

Des d'una altra banda, un altre centenar, pràcticament totes, van dir que no devien res. Fins i tot quatre o sis bellíssimes joves, sobresortint enmig del grup, van dir que ho havien fet tan bé que ja havien avançat els pagaments: una n'havia avançat quatre, una altra sis, una altra deu. A l'altre costat, hi havia unes quantes velles que no obrien boca. El senyor Jehan els va preguntar si havien pagat el delme i van respondre que havien arribat a un acord amb els franciscans.

–I doncs! –els va dir– vosaltres no pagueu? Aconselleu i obligueu les altres a fer-ho i resulta que vosaltres mateixes cometeu la falta!

–Ai Déu! –va dir una–, no és pas culpa meva; hi he anat unes quantes vegades per complir amb el deure però el confessor mai no em vol escoltar, sempre em diu que està enfeinat.

–Per sant Joan! –van dir les altres velles–. D'acord amb ells, hem canviat el delme que devem per tela, teixits, coixins de diverses mides, fundes per als bancs i altres complements; hem actuat seguint el seu consell assenyat, ja que ens estimaríem més pagar com les altres.

–Verge! –va dir el senyor Jehan–. No és cap mal, ho heu fet molt bé. Monsenyor, poden marxar quan vulguin, oi que sí?

–Sí –va dir–, però passi el que passi que no es descuidin del delme.

Quan totes van haver sortit de la sala, la porta es va tancar i tots els que eren a dins es miraven entre ells.

I ara –va dir monsenyor–, què hem de fer? Tenim la prova de la traïció d'aquests monjos disbauxats per la boca d'un d'ells i per les nostres dones. No necessitem més testimonis.

Després de moltes i diverses opinions, la resolució última i definitiva va ser que anirien a calar foc al monestir i cremarien frares i edifici. De manera que van baixar a la plana de la vila i es van dirigir cap al monestir; van treure el santcrist i algunes altres relíquies i les van dur a la parròquia, i tot seguit, sense més dilacions, van calar foc en diversos llocs i no van marxar fins que tot fou consumit: monjos, convent, església, dormitori i tota la resta de les múltiples dependències que hi havia. I així va ser com els pobres franciscans van pagar ben car el delme inventat que havien imposat. El mateix Déu, que no hi tenia res a veure, es va trobar amb la casa cremada.

Traducció: Anna-Maria Corredor

Apèndix 2

Les cordeliers de Catalogne.

Nouvelle tirée des «Cent Nouvelles Nouvelles»¹³

Paru dès 1667 dans un recueil¹⁴ de Cologne, avec *l'Ermite* et *Mazet de Lampo-recchio*, ce conte se trouve dans une copie manuscrite des registres de Conrart sous une forme voisine. Par exception le texte que voici est celui de cette copie, car dans l'édition de 1669, La Fontaine l'a édulcoré en rendant plus vagues ses attaques facétieuses: les Cordeliers¹⁵ deviennent partout les Frères de Catalogne.¹⁶

Je vous veux conter¹⁷ la besogne
des Cordeliers de Catalogne ;
besogne où ces pères en Dieu
témoignèrent en certain lieu
une charité si fervente,
que mainte femme en fut contente,
et crut y gagner paradis.
Telles gens par leurs bons avis
mettent à bien les jeunes âmes,
tirent à soi filles et femmes,
se savent emparer du cœur,
et dans la vigne du Seigneur
travaillent ainsi qu'on peut croire,
et qu'on verra par cette histoire.

Au temps que le sexe vivait
dans l'ignorance, et ne savait
gloser encor sur l'Évangile
(temps à coter fort difficile),
un essaim de frères mineurs,

Els franciscans de Catalunya
(Relat extret de
Les Cent Nouvelles nouvelles)

La feinada mai no s'allunya
dels franciscans de Catalunya:
feinada amb què els frares aquests
demostraren en certs indrets
caritat talment fervorosa,
que més d'una, tota ufanosa,
pensà que hi guanyaria el cel.
Gent així, amb seny i gran zel,
protegeixen esperits joves,
atrauen nenetes i dones
i les captiven amb dolçor,
perquè a la vinya del Senyor
tots treballen la seva tòria,
com es veurà en aquesta història.

Quan anys ha, el sexe vivia
ben ignorant i no sabia
com l'Evangelí interpretar—
—temps difícils per divagar—,
un eixam de frares menors,

13. Hem tingut en compte el text publicat per Jean Marmier, *La Fontaine. Oeuvres Complètes* (Paris: Éditions du Seuil, 1965, p. 195-197).

14. Es tracta del *Recueil contenant plusieurs discours libres et moraux, et quelques nouvelles en vers non encore imprimées* (Cologne, 1667) que hem trobat tant descrita com d'autor anònim com atribuint-ne l'autoria al cèlebre Nicolas Boileau-Déspreaux.

15. Aquí els religiosos, en un sentit més genèric, són els frares de Catalunya.

16. Nota de l'editor francès.

17. L'autor parla en present per acostar-se més a la història narrada.

pleins d'appétit et beaux dîneurs,
 s'alla jeter dans une ville
 en jeunes beautés très fertile.
 Pour des galants, il s'en trouvait ;
 de vieux maris, il en pleuvait.
 A l'abord une confrérie
 par les bons pères fut bâtie
 femme n'était qui n'y courût,
 qui ne s'en mît, et qui ne crût
 par ce moyen être sauvée :
 puis, quand leur foi fut éprouvée,
 on vint au véritable point.
 Frère André ne marchanda point,
 et leur fit ce beau petit prêche :
 « Si quelque chose vous empêche
 d'aller tout droit en paradis,
 c'est d'épargner pour vos maris
 un bien dont ils n'ont plus que faire
 quand ils ont pris leur nécessaire,
 sans que jamais il vous ait plu
 nous faire part du superflu.
 Vous me direz que notre usage
 répugne aux dons du mariage :
 nous l'avouons ; et Dieu merci,
 nous n'aurions que voir en ceci,
 sans le soin de vos consciences
 la plus griève des offenses,
 c'est d'être ingrate : Dieu l'a dit.
 Pour cela Satan fut maudit.
 Prenez-y garde ; et de vos restes
 rendez grâce aux bontés celestes,
 nous laissant dîmer sur un bien
 qui ne vous coûte presque rien.
 C'est un droit, ô troupe fidèle,
 qui vous témoigne notre zèle ;
 droit authentique et bien signé,
 que les papes nous ont donné ;
 droit enfin, et non pas aumône :
 toute femme doit en personne
 s'en acquitter trois fois le mois
 vers les enfants en saint François.
 Cela fondé sur l'Écriture :
 Car il n'est bien dans la nature,
 je le répète, écoutez-moi,
 qui ne subisse cette loi
 de reconnaissance et d'hommage.

afamats i bons menjadors,
 a una vila van arribar,
 de noies belles a vessar;
 galants, no n'hi havia pas pocs;
 de marits revellits, com rocs.
 Els bons pares van aixecar
 una confraria a tocar.
 I les dones, la mar d'astutes,
 hi acudien ben convençudes
 que cadascuna se salvava:
 i després amb la fe guanyada,
 fou l'hora de la veritat.
 Fra André amb molta claredat
 un predicot els feu sentir:
 «Una cosa us pot impedir
 entrar de dret al paradís,
 estalviar per als marits
 una cosa que no els serveix
 quan n'han posseït amb escreix,
 i que no ens hàgiu obsequiat
 amb tot allò que us ha sobrat.
 Prou que em direu que el nostre usatge
 repel·leix força el maridatge:
 ho admetem; i a Déu gràcies,
 gran sort de les vostres consciències,
 que ens fan la cosa molt més lleu.
 Hi ha una ofensa realment greu:
 ser ingrates, Déu ja ens ho ha dit
 i Satanàs fou maleït.
 Aneu-hi amb compte; i amb les restes
 honoreu les bondats celestes
 deixant-nos el delme cobrar
 quan ben res no us ha de costar.
 És un dret, oh colla fidel,
 que us vol demostrar el nostre zel;
 dret autèntic i segellat,
 que els papes ens han atorgat;
 dret de ver i no pas almoïna:
 totes les dones en persona
 ho han de saldar tres cops al mes
 per als infants de sant Francesc.
 Com ho diu la santa escriptura:
 car no hi ha res a la natura,
 i permeteu que ho repeteixi,
 que d'aquesta llei no pateixi
 i l'agraïment no pregoni.

Or, les œuvres de mariage
 étant un bien, comme savez
 ou savoir chacune devez,
 il est clair que dime en est due.
 cette dîme sera reçue
 selon notre petit pouvoir.
 Quelque peine qu'il faille avoir,
 nous la prendrons en patience :
 n'en faites point de conscience ;
 nous sommes gens qui n'avons pas
 toutes nos aises ici-bas.
 Au reste, il est bon qu'on vous dise
 qu'entre la chair et la chemise
 il faut cacher le bien qu'on fait :
 tout ceci doit être secret
 pour vos maris et pour tout autre.
 Voici trois mots d'un bon apôtre
 qui font à notre intention :
 foi, charité, discrétion. »
 Frère André, par cette éloquence,
 Satisfit fort son audience,
 et passa pour un Salomon ;
 peu dormirent à son sermon.
 Chaque femme, ce dit l'histoire,
 garda très bien dans sa mémoire,
 et mieux encor dedans son cœur,
 le discours du prédicateur.
 Ce n'est pas tout : il s'exécute.
 Chacune accourt ; grande dispute
 a qui la première payra ;
 mainte bourgeoise murmura
 qu'au lendemain on l'eût remise.
 Et notre mère Sainte Église,
 ne sachant comme renvoyer
 cet escandron prêt à payer,
 fut contrainte enfin de leur dire :
 « De par Dieu, souffrez qu'on respire ;
 c'en est assez pour le présent ;
 on ne peut faire qu'en faisant.
 Réglez votre temps sur le nôtre :
 Aujourd'hui l'une, et demain l'autre ;
 tout avec ordre ; et, croyez-nous,
 on en va mieux quand on va doux »,
 Le sexe suit cette sentence.
 Jamais de bruit pour la quittance ;

I les coses del matrimoni,
 que ja sabeu que són un bé,
 o prou ho hauríeu de saber,
 és clar que delme han de pagar.
 I aquest delme ens toca cobrar
 amb els nostres petits mitjans.
 per molt que hi siguem repatants,
 hi posarem prou paciència:
 que no us dolgui la consciència;
 som gent que no posseïm pas
 tots els nostres béns aquí baix.
 A més a més, cal que us diguem
 que s'ha d'amagar el bé que fem
 entre la pell i la camisa,
 quedant la cosa ben omisa
 per als marits i tot l'estol.
 Heus aquí tres mots d'un apòstol
 que il·lustren la nostra intenció:
 fe, caritat i discreció.»
 El germà André, amb eloqüència,
 va plaure a la seva audiència
 i quedà com un Salomó;
 la son els va treure el sermó.
 Cada dona, diu la història,
 es va servir bé en la memòria
 i dins del seu cor redemptor,
 el discurs del predicador.
 I això no és tot: s'efectua.
 Totes hi van en gran corrua,
 a veure qui és la primera,
 i més d'una es plany de l'espera:
 tornar l'endemà no fa gràcia.
 I nostra santa mare Església,
 Que no sap com acomiadar
 una tropa a punt per pagar,
 els va dir amb tot el seu zel:
 «Deixeu respirar, Déu del cel,
 no ens vulgueu la salut malmetre;
 a poc a poc i bona lletra.
 Acostumeu-vos a nosaltres:
 avui unes, demà unes altres;
 ordenadament, a pleret,
 tot va bé a poc a poquet.»
 El sexe té aquesta sentència.
 Mai cap remor de resistència;

trop bien quelque collation,
 et le tout par dévotion.
 Puis de trinquer à la commère.
 Je laisse à penser quelle chère
 faissait alors frère Frappart.¹⁸
 Tel d'entre eux avait pour sa part
 dix jeunes femmes bien payantes,
 frisques, gaillardes, attrayantes ;
 tel aux douze et quinze passait ;
 frère Roc¹⁹ à vingt se chaussait.
 Tant et si bien que les donzelles,
 pour se montrer plus ponctuelles,
 payaient deux fois assez souvent :
 dont il avint que le couvent,
 las enfin d'un tel ordinaire,
 après avoir à cette affaire
 vaqué cinq o six mois entiers,
 eût fait crédit bien volontiers :
 mais les donzelles, scrupuleuses,
 de s'acquitter étaient soigneuses,
 croyant faillir en retenant
 un bien à l'Ordre appartenant.
 Point de dîmes accumulées,
 il s'en trouva de si zélées,
 que par avance elles payaient.
 Les beaux pères n'expédiaient
 que les fringantes et les belles,
 enjoignant aux sempiternelles
 de porter en bas leur tribut :
 car dans ces dîmes de rebut
 les lais trouvaient encore à frire.
 Bref, à peine il se pourrait dire
 avec combien de charité
 le tout était exécuté.

Il avint qu'une de la bande,
 qui voulait porter son offrande,
 un beau soir, en chemin faisant,
 et son mari la conduisant,
 lui dit : « Mon Dieu ! j'ai quelque affaire
 là dedans avec certain frère ;
 ce sera fait dans un moment. »

es fa una breu col·lació,
 tot sigui per devoció.
 I es ben brinda per la parenta.
 Ai, quina menjada calenta
 endrapava el germà Frappart.
 Algun es cobrava sa part
 amb deu donetes eixerides,
 vives, coquetes, atrevides;
 un altre ho feia amb dotze o quinze;
 I vint per al germà Roc, l'enze.
 Tan bé anava, que les donzelles,
 cloent bé les seves parpelles,
 pagaven dos cops somrient:
 llavors va passar que el convent,
 cansat de tantes beutats,
 amb cinc o sis mesos passats
 en assumpte tan delicat,
 confiança els hauria atorgat:
 però les dones patidores
 vetllaven per ser complidores,
 creient damnar-se si es quedaven
 les coses que a l'Orde tocaven.
 Els delmes no poden ser noses.
 Algunes van ser tan zeloses,
 que van pagar per endavant.
 Els frares no van despatxant
 sinó les belles i elegants,
 ordenant a les més pedants
 que anessin avall sense enuig:
 car tots els delmes de rebuig
 els llecs troben de bon pair.
 En resum, difícil és dir
 amb quina molt gran caritat
 tot era dit i executat.

Va passar que una del grup,
 que volia pagar el tribut,
 un bon vespre, tot passejant
 I amb el marit d'acompanyant,
 diu: –Ai! Tinc uns afers divins
 amb un dels frares d'allà dins;
 té, ho resoldré en un moment.

18. A França el nom de "frère Frappart" o "frère Frappecul", designava un religiós goliardesc que frequentava les tabernes i que era molt luxuriós. En aquella època els franciscans francesos duien aquest renom.

19. Fra Roc és un dels pocs noms catalans del text.

L'époux répondit brusquement :
 « Quoi ? quelle affaire ? êtes-vous folle ?
 Il est minuit, sur ma parole :
 demain vous direz vos péchés ;
 tous les bons pères sont couchés.
 – Cela n'importe, dit la femme.
 – Et, par Dieu, si ! dit-il, Madame,
 je tiens qu'il importe beaucoup :
 vous ne bougerez pour ce coup.
 Qu'avez-vous fait ? et quelle offense
 presse ainsi votre conscience ?
 Demain matin, j'en suis d'accord.
 – Ah ! Monsieur, vous me faites tort,
 reprit-elle ; ce qui me presse,
 ce n'est pas d'aller à confesse,
 c'est de payer, car, si j'attends,
 je ne le pourrai de longtemps :
 le frère aura d'autres affaires.
 – Quoi payer ? – La dîme aux bons pères.
 – Quelle dîme ? – Savez- vous pas ?
 – Moi, je le sais ? C'est un grand cas
 que toujours femme aux moines donne !
 Mais cette dîme, ou cette aumône,
 la saurai-je point à la fin ?
 – Voyez, dit-elle, qu'il est fin !
 N'entendez-vous pas ce langage ?
 C'est des œuvres de mariage.
 – Quelles œuvres ? Reprit l'époux.
 – Eh là ! Monsieur, c'est ce que nous...
 Mais j'aurais payé depuis l'heure ;
 Vous êtes cause qu'en demeure
 je me trouve présentement ;
 et cela, je ne sais comment,
 car toujours je suis coutumière
 de payer toute la première. »

L'époux, rempli d'étonnement,
 eut cent pensers en un moment :
 il ne sut que dire et que croire.
 Enfin, pour apprendre l'histoire,
 il se tut, il se contraignit ;
 du secret, sans plus, sans plainit ;
 par tant d'endroits tourna sa femme
 qu'il apprit que mainte autre dame
 payait la même pension
 ce lui fut consolation.

L'espòs respongué brusquement:
 –Què? Sou boja? Afers, heu dit?
 A fe, és ben bé mitjanit:
 Els pecats de dia es perdonen,
 ara tots els bons pares dormen.
 –No hi fa res –respongué la dona.
 –I tant que sí –diu ell–, senyora,
 Jo crec que sí que hi fa, ja ho veureu;
 Per un simple rampell, no us moureu.
 Quina n'heu fet? I quina ofensa
 Us posa la consciència tensa?
 Deixeu-ho per demà al matí.
 –Ai! Senyor, com em feu patir
 –diu ella–; el que em corre pressa
 no és trobar el frare que confessa,
 sinó el que cobra, car si espero,
 és quan ve que jo em desespero:
 el frare té històries rares.
 –Què heu de pagar? –Delme als frares.
 –Delme? –Potser no esteu al cas?
 –Jo què sé! Deu ser el regalàs
 que tota dama sempre els dóna!
 Però i aquest delme, o almoïna,
 podré arribar a saber què és?
 –Ai, cosa delicada és!
 No capisseu el circumloqui?
 És pels afers del matrimoni.
 –Quins afers? –Li va dir el marit.
 –I bé, senyor, vós i jo al llit...
 Però jo ja hauria pagat;
 i si ara m'he retardat,
 vós en teniu ben bé la culpa,
 i ara això ja no té disculpa,
 ja que per no passar quimera,
 sempre pagava la primera.

Al seu marit ben astorat,
 mil coses li van venir al cap:
 no sabé si fer-ne cabal.
 Per escatir-ho, al final
 es va esforçar a quedar-se mut;
 pel secret es mostrà dolgut;
 i tant es va esplaiar la dona,
 que sap que més d'una senyora
 paga similar pensió.
 Ai, quina consolació.

« Sachez, dit la pauvre innocente,
 que pas une n'en est exempte :
 votre sœur paie a frère Aubry ;
 la baillie au père Fabry ;
 son Altesse à frere Guillaume,
 un des beaux moines du royaume.
 Moi, qui paie à frère Girard,
 Je voulais lui porter ma part. »
 Que de maux la langue nous cause !
 Quand ce mari sur toute chose,
 il résolut premièrement
 d'en avertir secrètement
 Monseigneur, puis les gens de ville.
 Mais comme il était difficile
 de croire un tel cas dès l'abord,
 il voulut avoir le rapport
 du drôle à qui payait sa femme.
 Le lendemain devant la dame
 il fait venir frère Girard,
 lui porte à la gorge un poignard,
 lui fait conter tout le mystère.
 Puis, ayant enfermé ce frère,
 a double clef, bien garrotté,
 et la dame d'autre côté,
 il va partout conter sa chance.
 Au logis du prince il commence ;
 puis il descend chez l'échevin ;
 puis il fait sonner le tocsin.
 Toute la ville en est troublée,
 on court en foule à l'assemblée,
 et le sujet de la rumeur
 n'est point su du peuple dîmeur.

Chacun opine à la vengeance.
 L'un dit qu'il faut en diligence
 aller massacrer ces cagots ;
 l'autre dit qu'il faut de fagots
 les entourer dans leur repaire,
 et brûler gens et monastère.
 Tel veut qu'ils soient à l'eau jetés,
 dedans leurs frocs empaquetés
 a fin que la gent cordelière,
 flottant ainsi sur la rivière,
 s'en aille apprendre à l'univers
 comment on traite les pervers.
 Tel invente un autre supplice,

« Sapigieu, –diu la innocent–,
 que ningú no en pot quedar exempt:
 ma cunyada paga a fra Aubry,
 la batllessa al pare Fabry,
 sa altesa a fra Guillaume,
 un dels més ben plantats del món.
 I jo, que pago a fra Girard,
 li anava a dur la meva part.»
 Vinga, xerra que xerraràs,
 quan el marit va estar al cas,
 va decidir primerament
 avisar molt secretament
 monsenyor i més gent de prestigi.
 Però com que era un gran prodigi
 creure's tota aquella acció,
 va voler l'explicació
 del bergant a qui ella pagava.
 I l'endemà davant la dama
 vingué fra Girard decidit,
 li posa un bon punyal al pit
 fins que té el misteri cantat.
 Després, quan ja té el frare tancat,
 amb pany i clau i ben lligat,
 i la dama a l'altre costat,
 va a explicar la seva aventura.
 A casa del príncep s'atura;
 a cal jutge se'n va corrent,
 i després toca a sometent.
 Deixa la vila pertorbada,
 fa agombolar la gentada,
 i la causa de tal remor
 ignora el poble delmador.

Tots criden venjança i amén.
 Un diu d'anar ràpidament
 a massacrar els rosegaaltars;
 l'altre diu que les seves llars
 s'han d'encerclar amb bones feixines,
 cremant frares i teranyines.
 Un diu: «Tots a l'aigua vestits,
 en els seus hàbits compungits,
 perquè la raça franciscana,
 surant damunt l'aigua plana,
 ensenyi per tots els racons
 com tracten els busca-raons.»
 I un inventa un altre suplici,

et chacun selon son caprice.
 Bref, tous conclurent à la mort.
 L'avis du feu fut le plus fort.
 On court au couvent tout à l'heure ;
 mais pas respect de la demeure,
 l'arrêt ailleurs s'exécuta ;
 un bourgeois sa grange prêta.
 La penaille, ensemble enfermée,
 fut en peu d'heures consumée,
 les maris sautants alentour
 et dansants au son du tambour.
 Rien n'échappa de leur colère,
 ni moinillon, ni béat pere :
 robes, manteaux et capuchons,
 tout fut brûlé comme cochons ;
 tous périrent dedans les flammes.
 Je ne sais ce qu'on fit des femmes.
 Pour le pauvre frère Girard,
 il avait eu son fait à part.

i tots segons el seu caprici.
 En resum, tots parlen de mort
 I d'arribar amb foc a bon port.
 Se'n van de seguida al convent;
 però el respecte va creixent
 i s'atura la corredissa;
 un burgès cedeix la pallissa.
 Aquella púrria tancada,
 ben de pressa fou socarrada,
 i els marits salten tot voltant
 i a so de tambor van ballant.
 Res no escapa del seu desfici,
 ni un frare beat ni un novici;
 hàbits, caputxes i mantons
 es van aflamar com bacones;
 tots la van dinyar enmig les flames.
 No sé què va ser de les dames.
 Pel que fa al pobre fra Girard,
 es va merèixer un tracte a part.

Traducció: Anna-Maria Corredor

